Harrie Sterk (1913-1992)

Albertine Sterk

J.M. Coetzee laat in zijn roman *Elisabeth Costello* de zus van de hoofdpersoon het volgende zeggen: 'Elisabeth, denk eraan dat het hun evangelie is, hun Christus. Het gaat erom wat zij van hem hebben gemaakt, zij, de gewone mensen. Wat zij van hem hebben gemaakt en wat hij hun heeft toegestaan van hem te maken. Uit liefde. En niet alleen in Afrika. Dit soort taferelen zie je ook in Brazilië, in de Filipijnen, zelfs in Rusland. Gewone mensen willen geen Grieken. Ze willen geen marmeren standbeelden. Ze willen iemand die lijdt zoals zij. Met hen en vóór hen.'

Een soortgelijke mondiale voorstelling van Christus zoekt en verbeeldt Harrie Sterk in zijn werk, bijvoorbeeld in zijn illustraties voor de 'Stad Gods', in zijn kruiswegen in olieverf en in zijn litho's. Maria schildert hij als een gewone vrouw en het kind dat ze vasthoudt, daar is niets bijzonders mee. Elke afbeelding die uit zijn handen en uit zijn geest is voortgekomen zindert van intensiteit, van bedachtzaamheid en verwondering. De eenvoud treft de toeschouwer en spreekt hem aan. Laag over laag en stijf van de verf lijkt de kleur steeds transparanter te worden, lijkt het zwart van de litho's te gaan leven, lijken de glas-in- loodramen het licht intenser te maken. Het werk van Sterk loop je niet zomaar voorbij. Het pakt je, het raakt je doordat het in zijn eenvoud en directheid zoveel te zeggen heeft.

De thema's die Sterk in zijn werk laat zien zijn gekozen uit het gewone leven. Heilig of niet, het maakte hem niet uit, ze hadden een doel. Door zijn visie op het leven kon hij puur en indringend werk leveren, met zijn werk kon hij de mensen aanspreken. Het liefst de gewone mensen, die hij hoopte te troosten door hun te laten zien dat eenvoud schoonheid was. Hij ging tijdens het uitvoeren van opdrachten om met de mensen in de bouw, op het land en in de fabriek. Hij tekende voor de vakbeweging en voor de zusters Augustinessen. Hij maakte mozaïeken voor scholen en kerken en leverde schilderijen aan bekende Utrechtse families, waaronder portretten. In opdracht werkte hij op koper en in glas. Landschappen, stillevens en abstracte voorstellingen uit zijn latere perioden hebben eenzelfde intensiteit. Ook daarin schuilt in de vorm en de kleur en de voorstelling een gelaagdheid die werkt

Harrie Sterk in zijn atelier (ca 1970)
Foto: Peter Vuister, Utrecht

Kruisweg, litho, 42 x 42 cm (1965).
Particulier bezit

als symbool. Geen verwijzing meer naar een religieuze ervaring, maar naar eenvoud en stilte, naar milde nietigheid.

Zijn inspiratie zocht Sterk in het gewone, daarin zat voor hem het wonder, de verwondering en de bewondering. Zijn intense betrokkenheid bij het leven gaf hem telkens weer het gevoel dat hij niet kon beantwoorden aan de eisen die hem werden gesteld. In die diepe nederigheid en onwaardigheid bracht hij zijn dagen in eenzaamheid door op zijn atelier, hij durfde de mensen nauwelijks onder ogen te komen. Vanuit die diepte maakte hij zijn mooiste werk, de kruisweg op steen.

Harrie Sterk overleed in 1992, na zijn laatste jaar in het Bartholomeus Gasthuis te hebben doorgebracht, op een steenworp afstand van zijn laatste atelier op het Klein Geertekerkhof.

In grote lijnen is zijn werkzame leven in te delen in drie periodes:

Vóór de Tweede Wereldoorlog studeerde hij in Amsterdam en Antwerpen en onderging hij de invloed van Charles Eyck en Otto van Rees. In Italië had hij grote bewondering voor de fresco's van Giotto. Hij illustreerde en maakte schilderijen, muurschilderingen en glas-in-loodramen en ontwerpen voor kostuums en coulissen bij toneelvoorstellingen. In de oorlog bracht zijn anti-nationaalsocialistische houding hem keer op keer in de problemen. Hij verloor veel van zijn oude vrienden en er waren weinig opdrachten. Dat betekende armoede en honger voor zijn jonge gezin.

Na de oorlog kreeg Sterk veel opdrachten van de rooms-katholieke kerk, die opleefde door een hernieuwde belangstelling. Hij beoefende veel vormen van monumentale kunst. Hij maakte glas-in-loodramen, mozaïekwerken, wandschilderingen, kruiswegstaties, illustraties in gebedenboekjes, olieverfschilderijen met symbolistische voorstellingen, landschappen, stillevens en portretten. Ook maakte hij werk voor de Katholieke Arbeiders Beweging. In Utrecht waren zijn contacten met Paulus Reinhard, Pieter d'Hont, Jo Uiterwaal (wiens zolder hij enkele jaren als atelier gebruikte) en Peter Vos voor hem van grote waarde. Hij was lid van Genootschap Kunstliefde, maar liet zich er niet vaak zien.

In de daaropvolgende periode van ontkerkelijking en verzakelijking vielen de grote opdrachten voor de kerken weg. Er was geen vraag meer naar illustraties, die werden vervangen door foto's. Omdat Harrie Sterk bescheiden was en niet graag op de voorgrond stond, ging hij belangstelling van de pers uit de weg. Er volgde een stille tijd. Het werk dat tot stand kwam in zijn atelier in de Stationsdwarsstraat, later na de sloop vanwege de bouw van Hoog Catharijne op het Klein Geertekerkhof, is in zijn geladen eenvoud van een niet aflatende hoge kwaliteit gebleven. Bewonderaars van zijn werk gaven zo nu en dan opdrachten tot het maken van schilderijen.

Twaalf jaar na het overlijden van Harrie Sterk is er nu een tentoonstelling op komst, waarvoor het initiatief is uitgegaan van de commissie Kerk en Kunst in Vianen. Deze tentoonstelling, een boeiende keuze uit het werk van Sterk, is vanaf 3 april tot half juni 2004 te zien in de Grote Kerk in Vianen in een deel van het transept van de fraaie middeleeuwse kerk. Juist dat deel van de kerk is gekozen omdat het licht dat door de hoge ramen valt juist het licht is dat nodig is om de bijzondere kleurwerking in de olieverfschilderijen goed te doen uitkomen.

Het initiatief tot de tentoonstelling heeft een bijzondere oorsprong: enkele jaren geleden zocht een

patholoog-anatoom na het werk dat hij verrichtte in opdracht van de politie een plek om tot rust te komen. De beladen klussen brachten hem uit zijn evenwicht. De zin van het bestaan en het geloof in de goedheid van de mens vond hij terug in de kapel van het ziekenhuis. Daar hingen enkele litho's die bijzondere indruk op hem maakten. Ze gaven hem terug wat hij bijna kwijt was. Hij kende de maker ervan niet en ging op zoek. Het waren voorstellingen in zwart-wit en ze maakten deel uit van de laatste kruisweg die Harrie Sterk heeft gemaakt. Ook deze kruisweg is te zien op de tentoonstelling in Vianen vanaf de zaterdag vóór Palmzondag tot half juni. Daarnaast hangt er werk van Sterk dat is geïnspireerd door het dagelijkse leven.

Intussen is er een Stichting Vrienden van het werk van Harrie Sterk in het leven geroepen, die er het werk van de kunstenaar wil gaan inventariseren en er publiciteit aan wil geven. Informatie hierover zal tijdens de tentoonstelling ter inzage liggen. De Stichting zoekt contact met bezitters van werk van Sterk, die zich kunnen wenden tot het adres Vechtoever 14, 3633 XP Vreeland, e-mail: aesterk@dds.nl.

'T Is al illusie'. Een blik op het oeuvre van Jo de Recht-de Graaff (1919-1988)

Susanne Weide

Een van de eerste collecties die, in december 2003, geschonken werd aan de Stichting Kunstcollecties Utrecht 1900-2000 bestaat uit het nagelaten oeuvre van de kunstenares Jo de Recht-de Graaff.

Bij een globale inventarisatie blijkt dat deze nalatenschap, die ongeveer 1400 werken behelst, zeer veelzijdig genoemd kan worden. Jo de Recht-de Graaff[1] hield zich niet alleen bezig met beeldhouwen en schilderen, zij specialiseerde zich in vele andere takken van de beeldende kunst en vervaardigde etsen, monotypieën op rijstpapier, monoprinten, litho's, grote houtskooltekeningen en collages. Zij verdiepte zich door middel van vakliteratuur in de keramiek, kocht een oven en noteerde bij het bakproces nauwkeurig de glazuurproeven en temperaturen. Vele keramische reliëfs zijn van haar hand. Waarschijnlijk heeft ze ook gebruiksaardewerk vervaardigd.

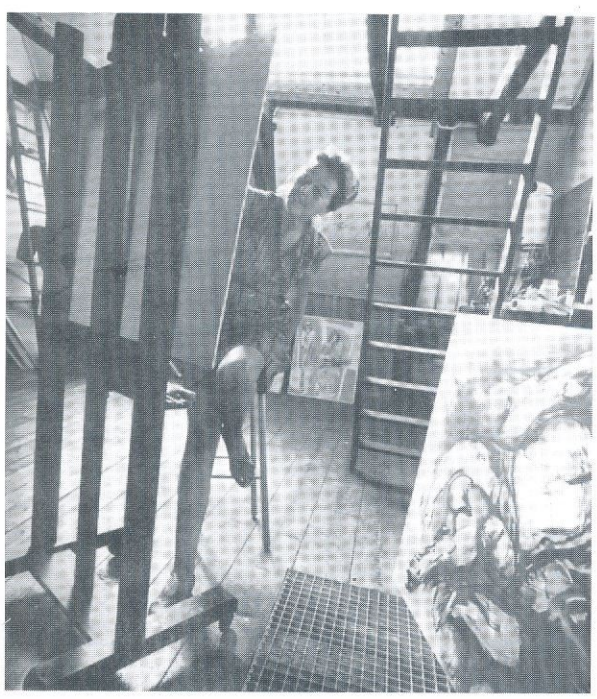

Portret van Jo de Recht-de Graaff in haar atelier op de folder van deze expositie bij de fa. Langeveldt de Vos de Waal in Amsterdam (1972).

Hoewel een groot deel van haar oeuvre nu gecatalogiseerd en geconserveerd kan worden, is biografisch materiaal maar mondjesmaat boven water gekomen, zodat hier nog verder onderzoek naar verricht moet worden. Zoals veelal gebruikelijk bij kunstenaars verzamelde Jo de Recht ook werk van vakgenoten. Zij bezat onder meer kleine plastieken van Wout Maters en Arie van den Berg en er werd tussen haar prenten een zeldzame dubbel gesigneerde litho uit omstreeks 1930 van de Utrechtse kunstenaar Douwe van der Zweep (1890-1975) aangetroffen.[2]

In een artikel uit het *Utrechtsch Nieuwsblad* uit waarschijnlijk 1959 krijgt men een indruk van de opvattingen van Jo de Recht over haar werk. Naar aanleiding van een groepstentoonstelling van vijf vrouwelijke leden van het Genootschap Kunstliefde – Jatie Schmidt-van Melle, Ina van Blaaderen, Antoinette Gispen, Joep Rooduijn en Jo de Recht-de Graaff – liet interviewer Dick A. van Ruler de kunstenaressen aan het woord. Op een vraag naar de idealistische instelling ten opzichte van hun werk antwoordde Jo de Recht: 'Hé, daar heb ik nog nooit over gedacht. Ik vind het altijd moeilijk iets te zeggen over mijn eigen werk; de kritieken zeggen steevast dat ik "mannelijke" schilderijen maak, – dat zie ik zelf helemaal niet. Ik weet trouwens nooit of ik m'n eigen werk moet accepteren of verwerpen, laat staan dat ik weet of ik 't allemaal alleen voor eigen plezier doe of toevallig ook voor anderen. Om iets "uit te dragen" of zo...'

Op een vraag naar de voorkeur voor abstract of figuratief werken meldde Jo de Recht dat ze een verder doorgevoerde abstractie aantrekkelijk zou vinden, maar ze noemde het onmogelijk omdat de opdrachtgevers van vooral portretten er niet aan wilden. Ze vervolgde: 'Ik wil overigens helemaal niet

COLOFON
Nobelmagazine, jaargang 1, nr. 1 (2004)

Nobelmagazine is een uitgave van Uitgeverij Optima.

REDACTIE
Inemie Gerards, Josien de Jonge, Hans Uijtdewilligen en Susanne Weide

EINDREDACTIE
Het Tweede Ambacht, Utrecht

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER
Dick Adelaar, Inemie Gerards, Joep Haffmans, Marcel Hermens, Ingmar Heytze, Josien de Jonge, Roman Koot, Ineke van Krimpen-Libosan, Paul en Yvonne Messchaert, Emanuel Overbeeke, Albertine Sterk, Hans Uijtdewilligen en Susanne Weide.

REDACTIE-ADRES
Postbus 39, 4130 EA Vianen (U), 0347-328601

Kopij onder vermelding van 'Nobelmagazine' naar: josien.verduin@wanadoo.nl of op diskette of als uitdraai op A4 naar Postbus 39, 4130 EA Vianen (U)

ADVERTENTIE-ADRES
Uitgeverij Optima, Stalstraat 1, 4132 VD Vianen (U), 0347-371829
www.uitgeverij-optima.nl

COPYRIGHT
Het auteursrecht van de in deze uitgave opgenomen artikelen berust – tenzij anders geregeld – bij de auteurs. Het auteursrecht op de in deze uitgave opgenomen afbeeldingen berust bij de rechthebbenden, zoals beschreven in de fotobijschriften.

ADRESWIJZIGING
Adreswijzigingen dienen één maand voor het verschijnen van het eerstvolgende nummer schriftelijk te worden doorgegeven aan de administratie van Uitgeverij Optima, Stalstraat 1, 4132 VD Vianen (U).

© Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ABONNEMENTEN
Abonnementen kunnen op ieder gewenst tijdstip ingaan en lopen per jaargang van nummer 1 t/m nummer 4. Abonnementen worden stilzwijgend verlengd als het abonnement niet twee maanden voor het verstrijken van de abonnementstermijn schriftelijk is opgezegd.De prijs van een abonnement, vier nummers, bedraagt € 30,-

LOSSE NUMMERS
Een los nummer van het Nobelmagazine kost € 8,-
Bij nazending van losse nummers worden portokosten in rekening gebracht.

ISSN 1573-5338

Redactioneel

Uit de vele positieve reacties op het verschijnen van het nulnummer van het *Nobelmagazine* en de oprichting van de Stichting Kunstcollecties Utrecht 1900-2000 blijkt dat er een ruime belangstelling bestaat voor het behoud van het Utrechtse culturele erfgoed. Deze belangstelling heeft erin geresulteerd dat met ingang van dit nummer het verschijnen van het *Nobelmagazine* gerealiseerd is.

De redactie is er ook nu in geslaagd een zeer gevarieerde inhoud samen te stellen. Tal van disciplines uit de beeldende kunst komen aan de orde. Zo zijn er bijdragen te lezen over de schilder Piet Vermeulen, de beeldhouwer Theo van de Vathorst, de componist Hendrik Andriessen, de schilder Harrie Sterk, het keramische werk van Koos van der Sluijs, de betekenis van Wouter Kotte voor 'Hedendaagse Kunst' in Utrecht, de ontwerper en binnenhuisarchitect Kees Kuiler, de pottenbakker Willem Selhorst, de beeldhouwer en sierkunstenaar Cris Agterberg en de schilderes Jo de Recht-de Graaff. Een artikel over twintigste-eeuwse Utrechtse geveltekens gaat in op de veranderende functie van deze tekens.

De Stichting Kunstcollecties Utrecht 1900-2000 krijgt regelmatig werk en zelfs hele collecties van kunstenaars aangeboden. Dat is uitermate prettig, want het is een bevestiging van de doelstelling van de Stichting. Maar als een kunsthistoricus er onderzoek naar wil doen, moet hij niet alleen over het werk van de kunstenaar kunnen beschikken, maar ook over voldoende archiefmateriaal. En archiefmateriaal betekent: correspondenties, persoonlijke documenten met inlichtingen over de opleiding, uitnodigingskaarten voor exposities, prijslijsten, recensies, catalogi, foto's van werk, genealogische informatie etc., etc. Met archivalia wordt helaas vaak minder behoedzaam omgegaan dan met de artistieke productie van kunstenaars, maar wil je je als kunsthistoricus een goed beeld kunnen vormen van een kunstenaar, dan kan juist die op het oog minder belangrijke informatie van groot belang zijn.
Als u dus over archiefmateriaal over kunstenaars beschikt, gooit u het dan niet weg, breng het niet naar de oudpapierboer, vernietig het niet, maar schenk het aan de SKU. De Stichting kan het materiaal dan onderbrengen in een archief- en documentatiesysteem over Utrechtse kunstenaars uit de twintigste eeuw.

Deze uitgave kwam mede tot stand met financiële steun van:

- Stichting K.F. Heinfonds
- Provinciaal Utrechts Genootschap van kunsten en wetenschappen
- Stichting Algemeen Cultureel Fonds van de SHV Fentener van Vlissingen Fonds

Inhoud

Piet Vermeulen (1908-1996) 3
Josien de Jonge
Langs Utrechtse geveltekens 8
Susanne Weide
Kijken, kijken, niet kopen 10
Ingmar Heytze
Kunst met een knipoog: Theo van de Vathorst 13
Dick Adelaar
De meest Franse onder de Nederlandse componisten: Hendrik Andriessen 14
Emanuel Overbeeke
Informatie gevraagd 18
Harrie Sterk (1913-1992) 23
Albertine Sterk
't Is al illusie.' Een blik op het oeuvre van Jo de Recht-de Graaff (1919-1988) 25
Susanne Weide
Koos van der Sluys als ontwerper bij Westraven 27
Marcel Hermens
Wouter Kotte en de kunst in Utrecht (1) 29
Roman Koot
Kees Kuiler (1890-1966) 32
Ineke van Krimpen-Libosan
Pottenbakkers in Utrecht in de twintigste eeuw: Potterie Selhorst (1938-1980) 34
Yvonne Messchaert en Hans Uijtdewilligen
Darja Collin? Maria Leeser! De ontwerpen van Cris Agterberg voor Plateelbakkerij Schoonhoven 36
Joep Haffmans